

Карпович Р. Г., студ. I курс, гр. ПІ-49 (ФІКТ)
Житомирський державний технологічний університет
Науковий керівник – викл. Панасюк Н. В.

АНТИЧНІ МІСТА-ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я В ДОІСТОРИЧНІЙ ДОБІ УКРАЇНИ

Велику роль в історії України відіграли античні міста-держави Північного Причорномор'я. Херсонес Таврійський – давнє місто на південно-західному березі Криму, тепер руїни біля сучасного міста Севастополь. Заснований в кінці 5 ст. до н.е. греками-переселенцями з м. Гераклеї Понтійської. Ольвія – велике давньогрецьке місто-держава на правому березі Бузького лиману. Місто засновано переселенцями з Мілета іонійських центрів давньої Греції на початку VI ст. до н.е. Розквіт Ольвії припадає на VI -III ст. до н.е. [1, с. 324]. Пантікапей – був розташований на місці сучасної Керчі, заснований на початку VI ст. до н.е. греками з Мілета та інших центрів давньої Греції [2, с. 499]. Як органічна частина античної цивілізації, вони жили і розвивалися у тісній взаємодії з місцевим причорноморським населенням.

У процесі античної колонізації у Північному Причорномор'ї утворилися чотири основні осередки. Перший – це побережжя Дніпро-Бузького та Березанського лиманів. В першій половині VI ст. до н.е. на правому березі Бузького лиману, неподалік від місця впадіння його в Дніпровський лиман, вихідці з Мілета заклали Ольвію, а згодом одне з трьох найбільших давньогрецьких полісів Північного Причорномор'я. Її зручне географічне розташування сприяло налагодженню тісних торговельних зв'язків із землеробами лісостепу та кочівниками степу. В Ольвії точилася запекла класова боротьба, відбувалися повстання рабів. В епоху розквіту міста населення становили переважно греки. В IV ст. н.е. під натиском сусідніх племен місто перестало існувати. Ольвія була рабовласницькою республікою. Її законодавчі і виконавчі органи влади фактично були в руках багатих рабовласників. Територія Ольвійського городища з 1920 становить історичний заповідник [2, с. 499]. Другий центр античної цивілізації Півдня України склався в районі Дністровського лиману, де розташувалися міста Ніконії і Тіра. Третій сформувався в Південно-Західному Криму. Головне місто тут - Херсонес Таврійський. За античної доби Херсонес був демократичною рабовласницькою республікою, деякий час від Херсонеса залежали Керкініда і «Прекрасна гавань». В II ст. до н. е. Скіфське царство в Криму не раз намагалося підкорити Херсонес. Херсонес уклав договір про допомогу з понтійським царем Фарнаком I. В останні десятиріччя II ст. до н.е. Діофант – полководець Мітрідата VI Євпатора – розбив скіфів, що наступали на Херсонес і підкорив ворожих таврів. Після цього місто не раз залежало від Понтійського царства, Боспорського царства, Риму. В IV - III ст. до н. е. Херсонес випускає масові серії срібних монет, які успішно конкурували з іншими валютами чорноморського регіону. З початком нової ери в Херсонес проникає християнство, в V ст. воно стає офіційною релігією. В кінці IV ст. н.е. Херсонес увійшов до складу Візантійської імперії. У 989 його здобули війська великого князя київського Володимира Святославича. Херсонес був ремісничим і торговим центром феодалних князівств Південно-Західного Криму. За середньовіччя тут жили греки, алани, слов'яни, вірмени тощо. В 1299 Херсонес зруйнували татари, на кінець XIV ст. місто занепало, а в XV ст. перестало існувати [2, с. 470]. Четвертий центр античної культури в Північному Причорномор'ї виник на Керченському й Таманському півостровах. Тут були побудовані міста Пантікапей, Феодосія, Фанагорія. Наприкінці II ст. до н.е. Пантікапей був центром великого повстання скіфів на чолі з Савмаком. В 70-х рр. IV ст. Пантікапей зруйнували гуни [3, с. 508]. Античні міста планувались і забудовувались за стандартами і нормами материкової Греції. В Північному Причорномор'ї застосовувались такі системи планування: прямолінійна, змішана (прямолінійна та променева). Систематичні розкопки Херсонесу проводяться з 1888. Виявлено оборонні мури, що оточували місто, та башти, житлові квартали, господарчі і ремісничі споруди, монетний двір, казарми, храми. Місто мало до 30 брукованих каменем вулиць 3-6 м. завширшки, які перетиналися під прямим кутом. Місто ділилось на квартали з одного-чотирьох будинків. Головну вулицю і агору прикрашали статуї і мармурові плити. У Херсонесі був театр античного типу – місця для глядачів йшли півкруглими уступами. Місто мало теплі лазні, самопливний водопровід з керамічних труб. Будувались вони з застосуванням ордерних стилів. Найбільш розповсюдженими були: дорійський, іонійський, корінфський. В будівництві використовували камінь, дах накривали черепицею. Місто захищалося муром [3, с. 508]. Оточене потужними кам'яними стінами і баштами Ольвія мала прямолінійне планування. Вулиці і площі були забруковані камінням і череп'ям. У місті були водопровідні канали з кам'яних плит і глиняних труб. В центральній частині нагірного району Ольвії містилася агора – головна міська площа. З Півночі до агори прилягав теменос – священний квартал, забудований храмами Зевса, Афіни, вівтарями, жертівниками. Житлові будинки споруджували з каменю та цегли. В багатих будинках внутрішній брукований двір прикрашали колонами, мозаїкою, скульптурами.

Як показали розкопки, що ведуться на місці Пантікапею з XIX ст., місто було розташоване на схилах та біля підніжжя гори Мітрідат. На вершині гори був акрополь, де стояли храми, вівтарі, царський палац та інші парадні споруди. На терасах, зроблених на схилах гори. Містилися садиби великих рабовласників та житлові будинки менш заможного населення. Біля підніжжя гори містилася агора (центральна площа) та гавань. На околицях міста були квартали бідноти та ремісничі майстерні. Пантікапей оточували фортечні мури з баштами. За мурами міста знаходився некрополь – місце поховання померлих. Поступово грецькі міста-колонії об'єднуються. Так в 480 р. до н.е. виникло Боспорське царство, яке об'єднало більш як 20 грецьких міст, що існували на території Керченського півострова й Тамані. Столичним містом царства став Пантікапей. Жителі міст-держав, як і в Греції, займалися землеробством, скотарством, виноградарством, садівництвом. В VI- VIII ст. був великим ремісничим і торговим центром Криму, мав самоврядування. Торгівля Херсонеса була в основному посередницькою. З грецьких міст Малої Азії, островів Егейського моря і материкової Греції (Гераклея, Синопа, Делос, Родос, Афіни) торговці привозили сюди прикраси з дорогоцінних металів, зброю, розписний чорно-лаковий посуд, оливкову олію, мармур і т. п. Значну частку херсонеського експорту становили тубільні товари: хліб, худоба, шкіри, хутра, мед, віск, а також раби. Гераклейський півострів херсонесити перетворили на свою сільськогосподарську округу – хору, де були зведені укріплення, садиби, розмежовані наділи, зазеленіли виноградники і сади. Виноградарство і виноробство складало основу місцевого сільського господарства. Вони були сміливими рибалками, талановитими ремісниками, заповзятливими купцями. Населення Ольвії та Пантікапею займалося ремеслами – металообробним, гончарським, деревообробним, кісткорізним, виноградарством та ін. Протягом усієї своєї історії міста-держави Північного Причорномор'я підтримували тісні культурні, економічні й політичні контакти з Грецією та Римом. Так, причорноморські міста-держави у V ст. до н. е. входили до складу Афінського морського союзу. Отже, засновані у Північному Причорномор'ї міста-держави на перших етапах свого існування мали суспільну організацію, подібну до грецьких полісів того часу — рабовласницьку демократію. У них був аналогічний соціальний устрій, система та органи влади. Тисячолітня історія античної цивілізації в Північному Причорномор'ї мала надзвичайно серйозні наслідки. По-перше, у ході колонізації на місцевий ґрунт було перенесено демократичний полісний устрій, що сприяло становленню державотворчої традиції на території сучасної України. По-друге, грецькі переселенці не тільки передали місцевому населенню прогресивні технології землеробства та ремесла, а й активно залучили його до товарно-грошових відносин. По-третє, виникнення античних міст-держав зумовило розгортання процесу урбанізації Причорномор'я. По-четверте, різнобічні контакти місцевих племен з колоністами сприяли поширенню досвіду та здобутків найпередовішої на той час античної культури. У своїй сукупності всі ці процеси не тільки помітно прискорили темпи історичного розвитку населення Криму, Подністров'я, Побужжя та Подніпров'я, а й на тривалий час визначили південний вектор цивілізаційної орієнтації, що надалі сприяло тісним контактам Київської Русі та спадкоємиці грецької культури, колишньої еллінської колонії — Візантії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажан М. П. Українська радянська енциклопедія : у 5, 10, 15 т. / М. П. Бажан – К. : Книжкова фабрика "Жовтень", 1962. – Т. 10. – 980 с.